

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการผลิตเกลือกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกรณีศึกษาบ้านบ่อหลวง ตำบลบ่อเกลือใต้ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน มุ่งที่จะศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการผลิตเกลือกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ที่ส่งผลต่อทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าไม้ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี จากเอกสารที่ได้มีผู้เคยศึกษาวิจัยไว้มาประกอบในการทำวิจัย

1. แนวคิดเรื่อง การจัดการป่าชุมชน
2. แนวคิดเรื่อง ความเชื่อ ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม
3. แนวคิดเรื่อง ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ
4. แนวคิดเรื่อง การอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
5. แนวคิดเรื่อง ภูมิปัญญาชุมชน
6. แนวคิดเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชน

2.1 แนวคิดเรื่องการจัดการป่าชุมชน

โกมล แพรกทอง (2535) ได้เสนอแนวความคิดพื้นฐานหลัก ในการจัดการป่าไม้ชุมชน อยู่ 4 ประการ ดังนี้

1.) แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสังคมมนุษย์กับสังคมป่าไม้ในระบบนิเวศแนวความคิดนี้ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสังคมมนุษย์และสังคมต้นไม้ในระบบนิเวศถูกเสนอโดยกลุ่มนักมนุษยศาสตร์ แรมโบ (Rambo, 1984) ศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของมนุษย์โดยพิจารณาว่าสังคมมนุษย์และสังคมพืชเป็นสังคมที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ทั้งสองสังคมมีองค์ประกอบมีสายสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกันในสังคมมนุษย์มีโครงสร้างทางสังคมซึ่งประกอบด้วยหน่วยต่างๆ เริ่มจากปัจเจกชน ครอบครัว กลุ่มและองค์กรต่างๆ มีระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง ระบบการปกครอง ฯลฯ โยงยึดหน่วยย่อยต่าง ๆ ส่วนในสังคมพืชประกอบขึ้นด้วยโครงสร้างสิ่งมีชีวิต และสิ่งไม่

มีชีวิตมีความเชื่อมโยงกันด้วยวงจรต่าง ๆ เช่นวงจรอาหาร วงจรแร่ธาตุ ฯลฯ สังคมมนุษย์และสังคมต้นไม้จะมีการถ่ายทอดความสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งอาจเป็นการส่งเสริมและการทำลายซึ่งกันและกัน เช่นสังคมมนุษย์จะใช้ประโยชน์จากป่ามากเกินไปจนป่าไม้อาจรักษาสมดุลไว้ไม่ได้ ก็อาจเกิดการเสื่อมโทรมและยังทำให้เกิดอุทกภัย ความแห้งแล้ง เป็นต้น การพิจารณาถึงการร่วมกันทั้งสองสังคมจะเป็นแนวความคิดเบื้องต้นของการจัดการป่าไม้ชุมชน เพื่อให้สังคมป่าและสังคมมนุษย์อยู่ร่วมกันได้

2.) แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการป่าไม้เพื่อการพัฒนาชนบท แนวความคิดเกี่ยวกับการป่าไม้เพื่อการพัฒนาชนบทเป็นแนวความคิดที่นำเสนอโดย FAO (1978) ในเอกสารป่าไม้กับการพัฒนาชนบท (Foresstry for Rural Community Development) ซึ่งมุ่งเน้นการนำความรู้ด้านการป่าไม้เข้าไปใช้ในการพัฒนาชนบท โดยมีสมมุติฐานว่าชนบทเป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้เขตป่าไม้ ป่าชุมชนได้พึ่งพิงป่าไม้ในด้านต่าง ๆ เป็นชุมชนที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรง ดังนั้นจึงมีแนวความคิดที่จะให้ป่าเป็นฐานเพื่อรองรับความเป็นอยู่ในระดับความเป็นอยู่ที่พออยู่พอกินในด้านอาหาร ยารักษาโรค ไม้ให้สอย แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรป่าไม้จึงเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในชนบท และจากสภาพของการใช้ประโยชน์จากป่ามานานได้ก่อให้เกิดภูมิปัญญา ของประชาชนในการจัดการพื้นที่ป่าไม้ การจัดการป่าไม้เพื่อการพัฒนาชนบทจึงอยู่บนพื้นฐานของแนวความคิดว่า การพัฒนาชนบทจำเป็นต้องอยู่บนพื้นฐานของความสามารถที่ประชาชนในชนบทสามารถจะดำเนินการได้เองการป่าไม้เพื่อการพัฒนาชนบท จึงเน้นการนำเทคนิคที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่น เช่น เทคนิคทางด้านป่าไม้ที่มีอยู่ในชนบทมาใช้เพื่อ ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชนบท

3.) แนวความคิดเกี่ยวกับการกระจายอำนาจในการดูแลแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ แนวความคิดนี้ได้ถูกเสนอโดยนักพัฒนาป่าไม้ที่เข้าไปทำงานในกลุ่มประเทศเอเชียใต้ เช่น ประเทศอินเดีย ประเทศเนปาล ซึ่งมีแนวความคิดว่า ทรัพยากรธรรมชาติเป็นส่วนรวมที่มีผู้ใช้ประโยชน์มีผู้ดูแลรักษาในระดับพื้นที่ และควบคุมการใช้ประโยชน์สำหรับกลุ่มผู้ใช้ ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ดังนั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ และสะดวกต่อผู้ดูแล รักษาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ของท้องถิ่นโดยตรง จำเป็นต้องให้ผู้ดูแลรักษา เหล่านั้น ได้รับการยอมรับอย่างถูกต้องให้สามารถดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่ได้ การยอมรับดังกล่าวจะเป็นไปในรูปแบบของการกระจายอำนาจในการดูแลรักษาพื้นที่ป่าไม้จากส่วนกลางไปยังส่วนท้องถิ่น (Gilmour and Fidher, 1991)

4.) แนวความคิดในการจัดการป่าไม้เพื่อผลผลิตยั่งยืนและความมั่นคงของชุมชนแนวความคิดในการจัดการป่าไม้แบบผลผลิตยั่งยืน (Sustained Yield) เป็นแนวความคิดพื้นฐานด้านการจัดการป่าไม้ ที่เน้นประโยชน์จากป่าไม้เป็นประโยชน์ที่มีอย่างต่อเนื่องและถาวร ในระยะแรกๆ แนวความคิดนี้จะเน้นผลิตผลจากป่าในลักษณะของไม้ใช้สอย ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาด้านการใช้ประโยชน์มากขึ้นการใช้ประโยชน์ได้มุ่งประโยชน์ด้านอื่นในลักษณะเอนกประสงค์ (Multiple Uses) เช่นน้ำใช้เพื่อการเกษตร การท่องเที่ยว พักผ่อนหย่อนใจและการอนุรักษ์สัตว์ป่า เป็นการจัดการป่าไม้ที่เน้นการอนุรักษ์ซึ่งมีหลักการใช้ทรัพยากรแบบชาญฉลาด (Wise Use) อย่างไรก็ตามก็ดีจากผลการพัฒนาการใช้ประโยชน์จากป่าไม้และการพัฒนาด้านอื่นๆ ของพื้นที่ทำให้มีทางเลือกในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าไม้ในหลายรูปแบบและโดยที่ชุมชนเองก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพของความมั่นคงของชุมชนจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่ง จึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพของความมั่นคงของชุมชนจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่ง จึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ป่าไม้ด้วย ดังนั้น ความต้องการที่จะใช้พื้นที่ป่าไม้จากกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ต่าง ๆ เพื่อการจัดการป่าไม้แบบยั่งยืน จำเป็นต้องอยู่บนพื้นฐานของความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปของชุมชนเพื่อให้สอดคล้องกับเสถียรภาพแห่งความมั่นคงของชุมชนและการจัดการป่าไม้จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกๆ ฝ่ายที่จะใช้ประโยชน์ให้เกิดผลสูงสุด ภายใต้การผสมผสานระหว่างการใช้ประโยชน์หลายๆ ด้าน (Lee, 1987)

การจัดการป่าชุมชน ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความมั่นคงและยั่งยืนของการจัดการป่าของประชาชนเพื่อประโยชน์และโดยประชาชน จะมีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้

1.) การใช้ประโยชน์ของพื้นที่ป่า ประโยชน์ที่ต้องการจากป่าจะเป็นสิ่งกำหนดวัตถุประสงค์ในการรักษาป่าเหล่านั้นไว้ เช่น เป็นแหล่งป่าไม้เพื่อการประกอบพิธีการต่าง ๆ ซึ่งแปรผันไปตามสภาพสังคมในแต่ละภูมิภาค การใช้แหล่งป่าไม้เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของหมู่บ้าน การใช้แหล่งป่าไม้เป็นแหล่งไม้ใช้สอยหรือเป็นแหล่งอาหาร ป่าชุมชนจึงเป็นป่าไว้เพื่อการใช้สอยร่วมกันหรือเป็นสมบัติส่วนรวมของชุมชน

2.) การมีระเบียบกฎเกณฑ์ เพื่อควบคุมกันเองระหว่างประชาชนในหมู่บ้าน การจัดการป่าชุมชนจะมีระเบียบหรือกฎเกณฑ์ที่วางไว้เป็นที่ยอมรับของทุกคนในหมู่บ้าน เมื่อมีการละเมิดจะมีการปรับโทษ หรือการลงโทษตามกฎหมายที่ได้ตกลงกันได้

3.) องค์กรประชาชน เพื่อดำเนินการจัดการป่าให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ของป่านั้น จะต้องมียุทธศาสตร์ของประชาชนที่เข้มแข็งเพื่อดูแลป่าดังกล่าวให้เกิดประโยชน์ต่อทุกคนในชุมชน องค์กรที่ปรากฏมักจะเป็นองค์กรประชาชนที่มีอยู่เดิม เช่น องค์กรเหมืองฝายในภาคเหนือ

และได้ปรับลักษณะเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน ที่ได้จัดตั้งขึ้นมาใหม่ รวมถึงสภาพตำบลในบางพื้นที่

4) การสนับสนุนจากองค์กรภายนอกการจักการป่าชุมชนขององค์กรประชาชนในหมู่บ้าน จะต้องอาศัยการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก เช่น การสนับสนุนทางวิชาการ การสนับสนุน อุปกรณ์และวัสดุที่จำเป็น เพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการป่าโดยใช้ประโยชน์ได้ยั่งยืน ซึ่งรวมถึงการให้การคุ้มครองการดำเนินงานให้สามารถนำกฎหมายที่มีอยู่เข้ามาคุ้มครองรักษาสภาพป่าไว้ เช่น การประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า สวนรุกขชาติ วนอุทยาน นอกจากนั้นยังได้รับการสนับสนุนจากองค์กรเอกชนในการใช้ความรู้ และความเข้มแข็งในการดำเนินงานขององค์กรชาวบ้านให้สามารถดำเนินการจัดการป่าชุมชนให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ (สวนป่าชุมชน กรมป่าไม้ ,2540)

สำหรับรูปแบบป่าชุมชนที่จำแนกตามวัตถุประสงค์ ในการรักษาพื้นที่ป่าไม้ไว้ นั้น แบ่งได้เป็น 2 รูปแบบคือ ป่าชุมชนแบบดั้งเดิม กับป่าชุมชนที่พัฒนาขึ้นมาใหม่ (สวนป่าชุมชน กรมป่าไม้ , 2540)

ป่าชุมชนแบบดั้งเดิม เป็นป่าชุมชนที่ประชาชนได้รักษาพื้นที่ป่าธรรมชาติไว้โดยมีรูปแบบดั้งเดิมต่อไปนี้

1.) ป่าดอมนุ่นตาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ ป่าที่ประชาชนได้ดูแลรักษามีการตั้งศาลปู่ตาเป็นที่อยู่ของวิญญาณบรรพบุรุษ ในแต่ละปีชาวบ้านจะจัดพิธีเซ่นไหว้ตามวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น

2.) ป่าช้าในภาคเหนือ คือป่าในเขตหมู่บ้านหรือวัดที่ใช้เป็นสถานที่เฝ้าหรือฝังศพ

3.) ป่าหวนา คือ ป่าที่ชุมชนดูแลรักษาไว้เพื่อป้องกันการพังทลายของหน้าดินหรือกรวดทรายไหลลงไปในพื้นที่นาจะอยู่ติดกับพื้นที่นาหรือจะเป็นป่าพักรอให้คืนสภาพความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่นาเล็กๆ รอบบริเวณหมู่บ้านหรือพื้นที่นา

4.) ป่าซับน้ำ คือ เป็นป่าที่ชาวบ้านดูแลรักษาไว้เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำสำหรับอุปโภคบริโภค และใช้ในการเกษตรของชุมชนแล้วไหลลงในแม่น้ำให้ชาวเมืองให้มึน้ำใช้ตลอดปี

5.) ป่าธรรมชาติในวัด เป็นป่าที่ได้เก็บรักษาป่าธรรมชาติไว้เพื่อความร่มรื่น และใช้ปฏิบัติธรรม

6.) ป่าอภัยทาน เป็นป่าที่เก็บรักษาไว้เพื่อการห้ามล่าสัตว์ทุกประเภท ส่วนใหญ่ป่าอภัยทานจะอยู่ในความดูแลของวัด หรือมีการกำหนดเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า

7.) ป่าอนุรักษ์เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เป็นป่าที่เน้นรักษาสภาพป่าไว้ตามสภาพธรรมชาติ ป่าเหล่านี้จะมีจุดสนใจ เช่น ถ้ำ น้ำตก ได้ถูกรักษาไว้เพื่อเป็นสาธารณะสมบัติให้ทุกคนใช้พักผ่อนหย่อนใจ

8.) ป่าอนุรักษ์เพื่อเป็นแหล่งอาหารและใช้สอยอื่น ๆ โดยทั่วไปประชาชนจะรักษาป่าใกล้เคียงหมู่บ้านไว้เพื่อการเก็บอาหาร เช่น เห็ด หน่อไม้ ผลไม้ ยาสมุนไพร พื้นที่ป่าได้ถูกรักษาไว้เพื่อการใช้ประโยชน์ดังกล่าว ซึ่งบางครั้งเป็นแหล่งเสริมรายได้ให้กับประชาชนในหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง

9.) ป่าชุมชนที่มีลักษณะพิเศษอื่น ๆ เช่น ป่าพรุ (ภาคใต้) ป่าชายเลน (ชายทะเล) ป่าบุง ป่าทาม (ภาคอีสาน) เป็นแหล่งอาหารและประกอบอาชีพ เช่น หาปลา ทำประมงควัวเวียน และเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ

ป่าชุมชนแบบพัฒนา เป็นผลอันเกิดขึ้นมาจากการส่งเสริมให้สร้างป่าชุมชนขึ้นใหม่สำหรับหมู่บ้านเพื่อเป็นแหล่งทรัพยากรที่ชาวบ้านจะพึ่งพาอาศัยได้ เนื่องจากขาดแหล่งป่าไม้หรือป่าไม้เดิมที่มีอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมไม้สามารถที่จะอำนวยความสะดวกให้ได้ ป่าชุมชนที่พัฒนาขึ้นมาใหม่จะมีรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

1) ป่าปลูกรอบอ่างเก็บน้ำ คือ ป่าชุมชนแบบพัฒนาที่ปลูกในที่สาธารณะบริเวณรอบอ่างเก็บน้ำ เพื่อป้องกันการพังทลายของดินและใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ

2) ป่าปลูกสองข้างทาง เป็นการปลูกต้นไม้ขึ้นบริเวณ 2 ข้างทางเพื่อเป็นแนวถนน แนวกั้นลม เกิดร่มเงา ทั้งยังรักษาสภาพแวดล้อม

3) ป่าปลูกเป็นแปลงหรือเป็นหย่อม เนื่องจากสภาพขาดแคลนไม้ใช้สอยในชุมชนและเพื่อรักษาระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมให้กับหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงได้ร่วมมือปลูกต้นไม้ขึ้นมาเพื่อการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ในลักษณะต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม

4) ป่าปลูกในโรงเรียน เป็นป่าที่ปลูกใหม่ในบริเวณโรงเรียนเพื่อให้ความร่มรื่น เป็นแหล่งศึกษาพันธุ์ไม้และใช้ประโยชน์ของโรงเรียน

5) ป่าปลูกในวัด เป็นป่าที่ปลูกต้นไม้ขึ้นในบริเวณวัดเพื่อให้เกิดความร่มรื่นเหมาะกับการปฏิบัติธรรม

กรมป่าไม้(2539:1) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนว่าป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ที่เชื้ออำนวยประโยชน์ต่อมนุษยชาติทั้งทางตรงและทางอ้อมการขยายตัวของจำนวนประชากร การพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสังคมและการเมืองทำให้มีการใช้

สอยทรัพยากรป่าไม้เพิ่มมากขึ้น พื้นที่ป่าไม้ถูกบุกรุก จึงก่อให้เกิดความเสียหายส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยา และสิ่งแวดล้อมโดยส่วนรวมประกอบกับการเริ่มเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่าการจัดการและการรักษาทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า โดยความพยายามของเจ้าหน้าที่ของรัฐเพียงฝ่ายเดียวไม่สามารถสัมฤทธิ์ผลได้ รวมทั้งแนวความคิดการจกการและการใช้ประโยชน์ป่าไม้แบบยั่งยืนได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในสังคมปัจจุบันมีการแสวงหาแนวทางและรูปแบบการจัดการที่เหมาะสม โดยให้ความสำคัญต่อชาวบ้านผู้ใกล้ชิดป่าที่สุด และได้ฟังฟังอาศัยป่าไม้ในการดำรงชีพ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ใกล้หมู่บ้าน เพื่อผลประโยชน์ของชาวบ้านเองเป็นสำคัญแนวความคิดดังกล่าวจึงเกิดเป็น “ป่าชุมชน”

เสนห์ จามริก และคณะ (2536:158-162) มองการจัดการป่าชุมชนต้องมองอย่างเป็นองค์รวมโดยเสนอแนวคิดไว้ 5 ประการดังนี้

1.) การมองการจัดการป่าชุมชนในบริบทของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองและระบบนิเวศ ในลักษณะนี้ป่าชุมชนมิได้เป็นปรากฏการณ์ที่หยุดนิ่งไร้การเคลื่อนไหว หากแต่เป็นการปรับตัวของการจัดการทรัพยากรภายในชุมชนโดยสัมพันธ์กับเงื่อนไขภายนอกในระดับมหภาค การมองป่าชุมชนในบริบทของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองและระบบนิเวศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับเปลี่ยนอำนาจในการจัดการทรัพยากรซึ่งมีลักษณะรวมศูนย์มากยิ่งขึ้น เป็นแนวคิดที่ช่วยให้เราสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ในท้องถิ่นกับเงื่อนไขภายนอก

2.) การมองป่าชุมชนจากมิติทางวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึงการมองความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตมนุษย์กับธรรมชาติอย่างเป็นองค์รวมและรอบด้าน เช่นมองความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าในฐานะเป็นวิถีชีวิตในระบบนิเวศเดียวกัน โดยไม่อาจแบ่งแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาดเพราะความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นทั้งพัฒนาการทางวัฒนธรรมและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนในป่าไปพร้อมกัน การมองป่าชุมชนจากมิติทางด้านวัฒนธรรมเน้นการทำความเข้าใจกับวิถีชีวิตของชุมชนที่มีวิถีชีวิตสัมพันธ์กับป่าว่ามีความหลากหลาย ลึกซึ้งซับซ้อน และมีรากเหง้าจากภูมิปัญญาของท้องถิ่นซึ่งพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่องมาหลายชั่วอายุคน

3.) แนวคิดการมองป่าชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของระบบทรัพย์สินร่วมของชุมชน (Communal Property System) ระบบทรัพย์สินร่วมของชุมชนมีรากเหง้า และพัฒนาการที่แตกต่างไปจากแนวความคิดเรื่อง “กรรมสิทธิ์” ตามระบบกฎหมายตะวันตก แต่เป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนหลักการของ “สิทธิการใช้” (Users Right) และมีระบบการจัดการโดยชุมชนและองค์กรชุมชน อันประกอบไป

ด้วยผู้ใช้เป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ ว่าใครบ้างมีสิทธิใช้ การจัดลำดับของการใช้ ใครบ้างไม่มีสิทธิ และควรใช้อย่างไร ควรมีระบบการจัดการอย่างไรบ้าง เป็นต้น

4.) แนวคิดการมองป่าชุมชนในฐานะเป็นขบวนการทางสังคม (Social Movement) ซึ่งอาจเป็นการสืบทอดวิถีปฏิบัติและจารีตประเพณีในการรักษาป่าชุมชนมาเนิ่นนาน หรืออาจเป็นขบวนการที่เกิดขึ้นใหม่อันเป็นผลมาจากการรวมตัวของชาวบ้าน เพื่อต่อต้านการแทรกแซงจากภายนอกไม่ว่ากรณีใด

5.) แนวคิดการมองป่าชุมชนในบริบท การพัฒนาชนบทและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยนัยนี้ป่าชุมชนเป็นกระบวนการแสวงหาทางเลือกเพื่อกำหนดทิศทางในการพัฒนาตนเอง และยังเป็นความพยายามในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมไปพร้อมๆ กัน

โกมล แพรททอง (2535:22) ป่าชุมชนหมายถึงพื้นที่ซึ่งชุมชนใช้ประโยชน์ร่วมกันภายใต้กติกาที่กำหนดไว้ มีกฎระเบียบ มีการควบคุมดูแลการใช้ประโยชน์ให้เป็นไปตามความต้องการบุคคลใดจะใช้ประโยชน์จากป่าเกินกติกาจะต้องเป็นไปตามวิธีการที่ชุมชนกำหนด การจัดการป่าชุมชนอาจเกิดจากประเพณีปฏิบัติของท้องถิ่น หรือถูกกำหนดขึ้นมาใหม่ภายใต้แนวนโยบายและการสนับสนุนการดำเนินงานจากหน่วยงานภายนอกชุมชน

บัวเรศ บวร และคณะ (2539: 98) ได้อธิบายว่า ป่าชุมชนหมายถึง ป่าธรรมชาติหรือป่าที่สร้างขึ้นเพื่อให้ประชาชนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยมีจุดหมายของการพัฒนาชุมชนเพื่อยกระดับรายได้ให้กับประชาชน ผู้นำชุมชน สถานที่ที่จะสร้างป่าชุมชนควรเป็นที่ดินสาธารณะ การเลือกพืชพรรณที่จะปลูกป่า

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2528:97) ได้สรุปว่า ป่าชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของป่าไม้สังคม หรือ Social Forestry อันหมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ทางด้านการป่าไม้ที่มุ่งโดยเฉพาะต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการจัดการป่าไม้และมุ่งตอบสนองของความจำเป็น และความปรารถนาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับป่าไม้ของพวกเขา

2.2 แนวคิดเรื่องความเชื่อระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม

มณี พยอมยงค์ (2539: 179) ความเชื่อเป็นความยึดถือของคน ซึ่งเกิดจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจของดินฟ้าอากาศ ภัยจากธรรมชาติ หรือเหตุการณ์ที่มนุษย์ไม่อาจรู้สาเหตุว่าเกิดจากอะไร จึงเกิดความรู้สึกยอมรับและเชื่อถือในอำนาจของสิ่งเหล่านี้ บางครั้งก็วิงวอนขอความช่วยเหลือต่อสิ่งที่ตนเชื่อถือ ความเชื่อของคนในแต่ละถิ่นย่อมแตกต่างกันออกไป ความเชื่อนั้นก่อให้เกิดลัทธิบูชาธรรมชาติ มีพระอาทิตย์ พระจันทร์ ดวงดาว น้ำ ลม ไฟ เป็นต้น ต่อมาลัทธิความเชื่อเหล่านี้ได้พัฒนามาเป็นศาสนา มีการเชื่อและยึดถือมนต์เทพเจ้าต่างๆ ซึ่งเรียกว่ามีอิทธิปาฏิหาริย์และสามารถช่วยคนได้ ความเชื่อเหล่านี้มีพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ ในยุคที่ความเจริญทางวิทยาการมีมากขึ้น ความเชื่อในสิ่งต่าง ๆ ได้ค่อยลดลงและคนหันมาเชื่อในความมีเหตุผลมากขึ้น

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช (2521:7,12) เขียนเกี่ยวกับความเชื่อไว้ว่า ขึ้นต้นด้วยมนุษย์เราอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติด้วยเหตุผลทางไสยศาสตร์ เพราะยังขาดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้นว่า ฝนตกเพราะนาคให้น้ำ หรือมีทเวตดาเป็นผู้บันดาล ฟ้าร้องก็ว่าเป็นเสียงรถพระอินทร์ กำลังยกทัพ มีพวงมารุต เป็นไฟรพลไปรบยักษ์ ฟ้าแลบก็ว่าแสงจากนางเมขลาส่องแก้ว ฟ้าผ่าก็มาจากรามสูรขว้างขวาน โลกของเรานั้นแบนมีปลาอาานท์หนุนอยู่ เวลาแผ่นดินไหวก็ว่าปลาอาานท์พลิกตัว เป็นต้น วิทยาศาสตร์ได้เข้ามาพิสูจน์ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเหตุผลทางไสยศาสตร์ถือคติความเชื่อถือเหล่านี้ไม่จริงมีเหตุผลอื่นที่ทำให้ฝนตก เกิดพายุ แผ่นดินไหว ซึ่งพิสูจน์ได้อย่างชัดเจน วิทยาศาสตร์จึงเข้ามาแทนที่ไสยศาสตร์ ในความเชื่อถือของมนุษย์และได้เข้าแทนที่เรื่อยมา

ภิญโญ จิตต์ธรรม (2522: 5-6) เขียนเกี่ยวกับความเชื่อไว้ว่า ความกลัวและความไม่รู้เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อ และความเชื่อก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดศาสนา ในสังคมมนุษย์สมัยโบราณ (Primitive Society) อย่างไรก็ตาม แม้ในปัจจุบันนี้วิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้าไปมาก แต่มนุษย์ก็ยังมีพฤติกรรมแสดงออกทางความเชื่อกันอยู่ในชีวิตประจำวัน

จากการที่มนุษย์มีความกลัวและความเชื่อเป็นพื้นฐานอยู่ผู้ใหญ่ก็ใช้พื้นฐานนี้ประกอบด้วย อุบายให้เยาวชนปฏิบัติเพื่อนำเยาวชนไปในทางที่ถูกต้องดี เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแต่ตนเอง และครอบครัวจนเกิดเป็นระเบียบของสังคม

การที่บรรพบุรุษนำความเชื่อมาใช้ประโยชน์โดยวิธีผูกให้กลัวหรือหลอกให้กลัว นับว่าเป็นวิธีที่แยบคายมาก ความเชื่อบางเรื่องอาจจะมลาย แต่ส่วนใหญ่ยังมีเจตนาแฝงอยู่ เพื่อประโยชน์ในการอบรมสั่งสอนต่อมาเกิดเป็นระเบียบสังคมที่ตึงามขึ้น เกิดเป็นผลดีแก่ผู้ปฏิบัติกรปฏิบัติตามความเชื่อนานๆ เข้าก็กลายเป็นธรรมเนียมของสังคม และเป็นมรดกสืบทอดกันมา ความเชื่อทำให้เกิดศาสนา เมื่อเกิดศาสนาที่แท้จริงก็ยังคงมีความเชื่อปนอยู่ และความเชื่อหลายๆ อย่างก็มาจากศาสนา สิ่งเหล่านี้มนุษย์จะแสดงออกทางวรรณกรรมอย่างเห็นได้ชัดและยังแสดงออกทางพฤติกรรมของสังคมด้วย

2.3 แนวคิดเรื่อง ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้น มนุษย์จำเป็นต้องใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดของตนเอง ในขณะที่การใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ มีผลต่อกรเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติก็มีผลต่อการหล่อหลอมพฤติกรรมของมวลมนุษย์เช่นเดียวกัน จึงอาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติเป็นไปในลักษณะที่ว่ากรแสดงปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ได้ส่งผลกระทบต่อกรดำเนินชีวิตของมนุษย์เอง (วิญญู จักรพันธ์ และคณะ, 2535)

การที่มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันและเป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติทำให้มนุษย์ได้พัฒนาวัฒนธรรมขึ้น และวัฒนธรรมนี้เองมีส่วนสำคัญในการกำหนดแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ต่อธรรมชาติและต่อมนุษย์ด้วยกัน วัฒนธรรมที่ถูกสร้างขึ้นนี้อาจได้แก่ วัตถุสิ่งของหรือเป็นแบบแผนของพฤติกรรม หรือความคิด หรือกระบวนการทำงาน (อมรา พงศาพิชญ์, 2533 อ้างในวิญญู จักรพันธ์และคณะ, 2535) เพื่อให้มนุษย์สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสามารถค้นคิดวิธีการในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในสภาพแวดล้อมด้วยนอกจากนี้วัฒนธรรมยังเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ เพื่อให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้ในสังคม สำหรับการปรับตัวและการใช้ประโยชน์จากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาตินั้น มนุษย์ได้ใช้ประโยชน์จากประสบการณ์อันยาวนานของมนุษยชาติ โดยการสั่งสมความรู้จากคนรุ่นหนึ่งสืบทอดไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง สิ่งประดิษฐ์ที่มนุษย์สร้างนั้นอาจได้แก่ สิ่งก่อสร้างทางด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และที่มีผลกระทบต่อธรรมชาติ ได้แก่ เทคโนโลยีทั้งหลายนั่นเอง ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีมีผลทำให้มนุษย์สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้มากขึ้น มนุษย์สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมตาม

ธรรมชาติและสามารถจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะแก่การดำรงชีวิตของมนุษย์ได้ดีขึ้น เช่น มนุษย์สามารถสร้างเขื่อน ฝายเก็บกักน้ำไว้เพื่อการอุปโภคบริโภคได้ สามารถสร้างเครื่องปรับอากาศเพื่ออำนวยความสะดวกในที่อยู่อาศัยในเขตร้อนอย่างประเทศไทย สามารถสร้างเครื่องมือเครื่องมือนำมาซึ่งมนุษย์จะได้สามารถใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ เพื่อให้ตนเองสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามการที่จำนวนประชากรของมนุษย์เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในสภาพแวดล้อมไม่เพียงพอต่อความต้องการของมนุษย์ จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติในภูมิภาคต่างๆ ของโลกกำลังร่อยหลอหรือเสื่อมโทรมลงไป อันเนื่องมาจากแรงกดดันทางด้านปัจจัยประชากรที่ผลักดันให้มนุษย์ต้องพัฒนาเทคโนโลยีที่ซับซ้อนมากขึ้น เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้มากขึ้น

นอกจากวัฒนธรรมในทางวัตถุแล้ว ส่วนของวัฒนธรรมอีกส่วนหนึ่ง ได้แก่ วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม เป็นต้น วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมนี้จะเป็นตัวควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ในชุมชนหนึ่งให้ดำเนินไปอย่างสอดคล้องต้องกันหรือเป็นไปในทิศทางเดียวกัน นอกจากวัฒนธรรมเชิงนามธรรมจะมีส่วนในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันแล้ว วัฒนธรรมเชิงนามธรรมจะมีส่วนในการกำหนดความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติด้วย ซึ่งมักจะอยู่ในรูปของธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อทางศาสนาและกฎหมาย เช่น ประเพณีบุญบั้งไฟ การแห่นางแมว ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตย์อยู่ในป่า ภูเขาหรือต้นไม้ กฎหมายที่ดิน กฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้ฉบับต่าง ๆ เป็นต้น

โดยทั่วไปแล้วขนบธรรมเนียมประเพณีจัดเป็นบรรทัดฐานทางสังคมประการหนึ่งที่เป็นที่ยอมรับในหมู่สมาชิกของสังคมว่าอะไรควรและอะไรเป็นสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติ ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนก็ทำให้ผู้ฝ่าฝืนนั้นได้รับโทษอย่างรุนแรง และอาจกล่าวได้ว่าประเพณีเป็นแนวทางการปฏิบัติที่มนุษย์ได้ร่วมกันสร้างขึ้นในรูปของพิธีกรรม ซึ่งจะสังเกตเห็นความสัมพันธ์ของมนุษย์ด้านต่างๆ ในพิธีกรรมเหล่านั้น เช่น ความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจระหว่างผู้ประกอบพิธีกับผู้เข้าร่วมในพิธีกรรม ความสัมพันธ์ในลักษณะเรื่อเรื่อ การฟ้อนรำต่าง ๆ หรือแม้แต่ความสัมพันธ์เชิงเศรษฐกิจ เช่น การบริจาคเงินทำบุญ การถวายอาหารแก่พระสงฆ์ การไปรยทาน

ความเชื่อทางศาสนาเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่มีส่วนกำหนดความสัมพันธ์ของมนุษย์ ซึ่งมีผลต่อการจัดสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ศาสนาในที่นี้หมายถึงความเชื่อและการปฏิบัติต่างๆ ที่เกี่ยวกับสิ่งที่มนุษย์ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติและมีความเชื่อตามหลักคำสั่งสอนต่าง ๆ ของศาสนา (อมรา พงศาพิชญ์, 2533 อ่างในวิญญู จำรัสพันธ์และคณะ.2535) อำนาจเหนือธรรมชาติเป็นอำนาจที่อยู่เหนือการควบคุมของมนุษย์ เช่น

เทพเจ้า เจ้าที่ ผีปอบตา เจ้าพ่อ เจ้าแม่ เป็นต้น ส่วนหลักคำสอนของศาสนา มักได้แก่ กฎเกณฑ์ทางศีลธรรม แนวทางการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ถ้าพิจารณาอย่างกว้าง ๆ จะพบว่าศาสนามีส่วนประกอบที่สำคัญ 3 ประการคือ ประการแรก ความเชื่อในส่วนที่เป็นเนื้อหา ซึ่งอาจได้แก่หลักคำสอนของศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ประการที่สอง คือ ส่วนที่เป็นพิธีกรรม ซึ่งเป็นภาคปฏิบัติอันแสดงออกถึงความเชื่อที่มนุษย์มีอยู่ร่วมกันในการปฏิบัติให้เป็นไปตามคำสอน หรือใช้พิธีกรรมเป็นสื่อในการติดต่อสัมพันธ์กับสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น ชาวบ้านจัดพิธีเลี้ยงผีปอบตา พิธีเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ การเข้าเจ้าเข้าทรงเพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บ พิธีบวงสรวงก่อนออกคล้องช้างป่า ประการสุดท้ายได้แก่ ผู้ประกอบพิธีกรรมซึ่งเป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธีกรรมเช่น หมอผี จ้ำ นางเทียม พระสงฆ์ ไ้ตะครู หรือพราหมณ์ เป็นต้น (อมรา พงศาพิชญ์, 2533)

แม้ว่าสังคมมนุษย์จะสร้างขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อทางศาสนาเพื่อเป็นกลไกสำคัญในการกำหนดกรอบการแสดงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ของมนุษย์ แต่ว่ามาตรการดังกล่าวนี้มีได้มีผลในการบังคับให้มนุษย์กระทำตามอย่างสมบูรณ์ เพราะการที่มนุษย์จะทำอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่ประเพณีหรือความเชื่อขึ้นอยู่กับความสมัครใจและความศรัทธาของมนุษย์เอง ซึ่งอาจก่อให้เกิดความไม่ชัดเจนในแบบแผนของพฤติกรรมและความสัมพันธ์ที่พึงกระทำ และอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างสมาชิกของสังคม อันเนื่องมาจากพื้นฐานของด้านความเชื่อหรือความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างกัน ดังนั้น เพื่อหลีกเลี่ยงภาวะการณดังกล่าวนี้มนุษย์ได้สร้างกฎหมายขึ้นมาเพื่อกำหนดแบบแผนของพฤติกรรมที่สมาชิกทุกคนในสังคมต้องทำหรือ ละเว้นที่จะกระทำ ถ้าสมาชิกของสังคมฝ่าฝืนข้อกำหนดของกฎหมายก็จะได้รับโทษ ทั้งนี้เพื่อผลักดันให้สมาชิกที่แสดงพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนออกไปจากบรรทัดฐานของสังคมได้ ปรับพฤติกรรมของตนให้เป็นไปตามรูปแบบที่สังคมยอมรับได้ จึงอาจกล่าวได้ว่ากฎหมายเป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่มีความเข้มงวดกว่าขนบธรรมเนียมประเพณี และโดยทั่วไปแล้วสถาบันทางการเมืองการปกครองจะเป็นผู้พิจารณาออกกฎหมายขึ้นใช้ให้สอดคล้องกับสภาพความจำเป็นของสังคมอย่างไรก็ตามในแต่ละชุมชนมักจะมีกฎหมายของชุมชนเองอันเป็นกติกาที่สมาชิกในชุมชนยอมรับและถือปฏิบัติ กฎหมายที่กล่าวถึงนี้ไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งเป็นที่รู้จักในนามของธรรมเนียมท้องถิ่น (Customary Law) เช่น การสืบทอดของชาวอีสานจะถือฝ่ายผู้หญิงเป็นหลัก หรือการที่ชาวบ้านเข้าไปเก็บกิ่งไม้แห้งเพื่อเอามาทำฟืนจากบริเวณที่ดินของคนอื่น ๆ ได้หรือการใช้พื้นที่สาธารณะของหมู่บ้านก็มักเป็นไปตามกฎเกณฑ์ชนิดนี้

2.4 แนวคิดเรื่อง การอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

โกมล แพรกทอง (2537) กล่าวว่าป่าชุมชนเป็นรูปแบบของการร่วมมือ ร่วมใจของประชาชน ในการรักษาพื้นที่ป่าไม้ เพื่อประโยชน์ของตนเอง เน้นการจัดการในระบบนิเวศน์ที่ทำให้ คน ต้นไม้ สัตว์ป่า ให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ในการพัฒนาป่าชุมชนยังต้องการปัจจัยสนับสนุนหลายประการ จะเพิ่มความเข้มแข็ง ให้กับการดำเนินงานของป่าชุมชน เช่น

- 1) การจัดหาที่ดินเพื่อนำมาใช้เป็นพื้นที่ป่าชุมชน ชุมชนที่จำเป็นต้องพึ่งพาประโยชน์จาก ป่ายังมีอีกมาก
- 2) การรักษาน้ำไว้เน้นป่าชุมชนแบบดั้งเดิม เป็นแหล่งซับน้ำ ป่าช้า ป่าดอมนุ่นตา ป่า อภัยทาน ซึ่งวิธีการปฏิบัติยังไม่มีกฎหมายรับรอง
- 3) การพึ่งพิงจากแหล่งชุมชน ทั้งแบบพัฒนาและดั้งเดิมมุ่งยกระดับเศรษฐกิจของราษฎร และหาผลประโยชน์จากป่า
- 4) ป่าชุมชนเน้นการดำเนินการโดยองค์กรประชาชนซึ่งต้องอาศัย การสนับสนุนจากองค์ การภายนอกอีกมาก
- 5) ในการพัฒนาป่าชุมชน จำเป็นต้องอาศัย ความร่วมมือจากผู้นำท้องถิ่นและองค์กร ชารบ้านในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการร่วมมือในการพัฒนาป่าชุมชนตามแนวความคิดของการจัดการ ป่าของประชาชนโดยประชาชนและเพื่อประชาชน

ทรัพยากรธรรมชาติ ในทัศนะของ นิวัติ เรืองพานิช (2525) หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตาม ธรรมชาติ มีประโยชน์สามารถสนองตอบความต้องการของมนุษย์ได้ เช่น บรรยากาศ ดิน น้ำ ป่าไม้ พืชหญ้า สัตว์ป่า แร่ธาตุ พลังงาน รวมทั้งกำลังงานของมนุษย์ด้วย นอกจากนี้ยังให้ความ หมายของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติว่า หมายถึง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด คือใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและมีการสูญเสียไปโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุดตลอด จนจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรให้ทั่วถึงกันด้วย ฉะนั้นการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติ จึงมิได้หมายถึงการเก็บรักษาทรัพยากรธรรมชาติไว้เฉยๆแต่จะต้องนำทรัพยากร ธรรมชาติ มาใช้ประโยชน์ให้ถูกต้องตามกาลเทศะ

อาษา พรหมบุปผา (2519) ให้ความหมายของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมิใช่ จำกัดอยู่แต่เพียงการเก็บรักษาไว้ โดยไม่เอาไปใช้เท่านั้น แต่จะใช้วิธีการต่างๆ ซึ่งทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับ

กับทรัพยากรแต่ละชนิด ซึ่งอาจจะใช้วิธีการหลายวิธี หรือวิธีการเดียวกันอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ ดังต่อไปนี้

1.) การถนอมรักษา คือต้องการที่จะคงสภาพต่าง ๆ ของธรรมชาติเดิมไว้ทั้งในด้าน ปริมาณและคุณภาพให้มียั่งยืนอยู่ตลอดไป เช่น ดินหรือทิวทัศน์ธรรมชาติ และสถานที่ทาง ประวัติศาสตร์ เหล่านี้ เป็นต้น

2.) การบูรณะหรือฟื้นตัว เช่น ป่าไม้ถูกโค่นทำลายไปมาก ต้องบูรณะปลูกสร้างป่าไม้ให้ ฟื้นตัวขึ้นใหม่ หรือสัตว์ป่าถูกฆ่าไปจำนวนมากจนจะหมดสิ้นสูญพันธุ์แล้วก็มีการอนุรักษ์เพิ่ม เพาะพันธุ์ขึ้น วิธีการในข้อนี้คล้าย ๆ กับช่วยเสริมถนอมรักษา เมื่อบูรณะให้ฟื้นตัวแล้ว จึงถนอม รักษาไว้ตามข้อ 1

3.) การปรับปรุงให้ดีกว่าสภาพธรรมชาติ คือพยายามนำสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ มาใช้ ให้เป็นประโยชน์มากขึ้น เช่น การใช้ที่ดินทำนาธรรมดาทำปีละครั้ง แต่จะปรับปรุงที่ดินนั้นอย่างไร จึงจะทำให้ทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง หรือปกติปลูกข้าวได้ไร่ละ 40 ถังต่อปี จะทำอย่างไรจึงจะ เพิ่มผลผลิตข้าวให้ได้ถึงไร่ละ 50 ถังต่อไป อย่างนี้เป็นต้น

4.) การให้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะประเภทที่ใช้สิ้นเปลืองหมดไปไม่ อาจฟื้นหากกลับคืนมาได้อีก เช่น แร่ธาตุต่าง ๆ ดังตัวอย่างแร่เหล็กที่ยังไม่สามารถทำการถลุงใน ประเทศได้ แต่จะทำอย่างไรให้ค่าขนส่งไปขายต่างประเทศต่ำและได้ราคาขายสูงหรือควรขุดแร่ฟลู ออไรต์ขึ้นมาใช้เสีย ก่อนที่จะสร้างเขื่อนกันให้น้ำท่วมแร่ไปเสียหรือใช้วิธีการขุดแร่ที่ได้เปอร์เซ็นต์ แร่ต่ำไปกว่าที่ควรจะให้เช่นนี้เป็นการใช้ทรัพยากรอย่างไม่มีประสิทธิภาพ

5.) การนำเอามาใช้ใหม่ ทรัพยากรบางอย่างเมื่อใช้แล้วอาจนำกลับมาใช้ใหม่ได้อีก เช่น โรงงานถลุงเหล็กที่ไม่ใช้แล้วกลับมาถลุงใหม่ โรงงานทำกระดาษนำเอาเศษกระดาษที่ใช้แล้วกลับ มาเข้าโรงงานทำเป็นกระดาษที่ดีใหม่ เช่นนี้เป็นการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและฉลาดโดยไม่ จำเป็นต้องนำเอาทรัพยากรดั้งเดิมมาใช้เพิ่มใหม่อีก

6.) การนำเอาสิ่งอื่นมาใช้แทน คือการคิดค้นหาสิ่งอื่นมาใช้แทนทรัพยากรที่กำลังจะหมด ไป เช่น ไม้ในป่ากำลังจะหมดไปก็คิดค้นวัสดุอื่นที่มีเหลือเพื่อมาดัดแปลงใช้แทนไม้ เช่น ใช้ กระเบื้องกระดาษ หรือยิปซัมบอร์ดมาทำเป็นฝาบ้านแทนไม้ หรือใช้พลาสติก เป็นภาชนะแทน เหล็กหรือสังกะสี เหล่านี้เป็นต้น แต่อาจจะเป็นดาบสองคม คือเมื่อมีวัสดุอื่นมาใช้แทนได้เหมาะสมกว่า ก็อาจจะทำให้ทรัพยากรบางอย่างไร้ค่าไปได้ เช่นถ้าหากมีของใช้แทนดีบุกได้ดีกว่าแล้ว แร่ดีบุกก็อาจจะไร้ค่าไปได้

7.) การสำรวจตรวจสอบค้นหาทรัพยากรทรัพยากรบางอย่างอาจจะยังไม่รู้จักใช้หรือถูกปล่อยทิ้งไว้ไม่เกิดประโยชน์ การศึกษาค้นคว้าหรือวิจัยหาทางนำเอามาใช้ให้เหมาะสมก็จะเกิดประโยชน์อย่างมาก เช่นพลังงานจากน้ำตก พลังงานจากแสงแดด หรือกระแสไฟฟ้าในแม่น้ำลำคลองที่ไหลเชี่ยวสิ่งเหล่านี้หากไม่คิดค้นหาทางนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ก็จะเป็นทรัพยากรที่สูญเปล่า

จึงอาจจะกล่าวพอสรุปได้ว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติก็คือ การรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด ให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด และใช้ได้เป็นเวลานานที่สุด ทั้งนี้จะต้องให้สูญเสียทรัพยากร โดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด และจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยทั่วถึงกัน

วินัย วีระวัฒนานนท์ (2530) การสูญเสียป่าไม้ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อบรรยากาศรอบโลก และต่อการดำรงชีวิตของประชากร จึงก่อให้เกิดการตระหนักถึงการที่จะต้องป้องกัน รักษา และฟื้นฟูสภาพป่าไม้ขึ้นมาใหม่ ได้เสนอแนวทางในการอนุรักษ์ป่าไม้ไว้ดังนี้

1.) การยกเลิกการให้สัมปทานป่าไม้ ในอดีตที่ผ่านมาการให้สัมปทานทำป่าไม้ได้ก่อให้เกิดการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ของประเทศเป็นจำนวนมาก จนทำให้ธรรมชาติขาดความสมดุล การยกเลิกการใช้สัมปทานป่าไม้ทั่วประเทศ จะเป็นผลดีต่อการฟื้นฟู และป้องกันการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ที่มีประสิทธิภาพทางหนึ่ง

2.) การป้องกันการบุกรุกทำลายป่า การบุกรุกทำลายป่าเพื่อใช้พื้นที่บริเวณทำการเพาะปลูกหรือการลักลอบตัดไม้เพื่อนำไม้ไปทำประโยชน์มีส่วนทำให้ปริมาณป่าได้ลดลงมากการปฏิบัติตามกฎหมายและการไม่ลักลอบเข้าไปบุกรุกพื้นที่ป่า จึงเป็นการอนุรักษ์ป่าไม้ได้ทางหนึ่ง

3.) การป้องกันไฟป่า ในแต่ละปี ป่าไม้ได้ถูกเผาทำลายทั้งโดยการเกิดตามธรรมชาติและโดยการจุดเผาโดยประชาชนเป็นจำนวนมาก ทำให้ต้นไม้ทุกชนิดถูกทำลายหมด รวมทั้งสัตว์ป่า ก็ขาดที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหาร การร่วมมือป้องกันและการสกัดกั้นไม่ให้เกิดไฟป่าจะเป็นผลดีที่จะทำให้ต้นไม้ในป่าได้เจริญเติบโตเป็นป่าไม้ที่สมบูรณ์ต่อไป

4.) การใช้ไม้อย่างประหยัด การใช้ไม้ในกิจการต่างๆ เช่น การก่อสร้างที่อยู่อาศัย และใช้ไม้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดด้วย

5.) การใช้วัสดุอื่นทดแทนไม้ การก่อสร้างบ้านเรือนและเครื่องใช้ชนิดต่าง ๆ ควรใช้วัสดุอื่นทดแทนการใช้ไม้ให้มากที่สุด ไม่ควรใช้ไม้โดยไม่จำเป็น มีวัสดุหลายชนิดที่ทดแทนไม้ได้ เช่น การใช้โลหะในการก่อสร้างบ้านแทนการใช้ไม้ เป็นต้น

6.) การปลูกป่า การปลูกป่าและการดูแลให้ป่าไม้ได้ฟื้นสภาพป่าขึ้นมาใหม่ จะเป็นการช่วยเร่งรัดให้มีป่าไม้มากขึ้นและอุดมสมบูรณ์ขึ้น

โสภณ เดชมา (2524) ให้ความเห็นว่า “การอนุรักษ์เกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในเมือง ชนบท ดังนั้นการวางแผนการจัดการทรัพยากรอย่างชาญฉลาด จะต้องไม่แยกมนุษย์ออกจากสภาพแวดล้อมทั้งทางสังคม วัฒนธรรม และธรรมชาติ

2.5 แนวคิดเรื่องธุรกิจชุมชน

คณะกรรมการเครือข่ายองค์กรสิ่งแวดล้อม (2538:44) สรุปไว้ในรายงานผลการสัมมนาเวทีสิ่งแวดล้อมไทย 2538 ว่า ธุรกิจชุมชน หมายถึง การรวมตัวกันของคนในชุมชนเป็นกลุ่ม เกษตรกร สหกรณ์ หรือธุรกิจขนาดเล็กในชนบท เพื่อดำเนินการทางธุรกิจที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน ทั้งนี้ จะต้องมุ่งส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถปรับฐานคิดและวิถีคิดมุ่งเน้นการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกันจัดการอย่างครบวงจรทั้งการผลิต การแปรรูป และการตลาดเป็นการทำธุรกิจชุมชนหรืออุตสาหกรรมชุมชนโดยมุ่งให้เกิดความเป็น “เจ้าของ” องค์กรชุมชน ชุมชนตลอดทุกกระบวนการ ด้วยการเพิ่มการเรียนรู้จากการค้าขายผลผลิตการเกษตรของตนเองทั้งนี้ยังสังเกตเห็นว่า การแก้ปัญหาจากการขายแม้จะยังขาดทุนในเบื้องต้นก็ถือเป็นกำไรในการเรียนรู้จากการค้าขายจริง อนึ่งเป้าหมายของกลุ่มส่งเสริมธุรกิจองค์กรชุมชน คือ การสร้างให้ชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และเรียนรู้กระบวนการตัดสินใจร่วมกัน อันจะนำไปสู่การสร้างระบบเศรษฐกิจที่พัฒนา “คน” ให้มีคุณธรรมและความสามารถซึ่งจะเป็นพื้นฐานของการพัฒนา ชุมชนได้อย่างแท้จริง

นอกจากนี้การดำเนินธุรกิจชุมชนขององค์กรชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ถือเป็นการจัดระบบเศรษฐกิจชุมชนใหม่ ในการจัดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การต่อราคาผลผลิต การหาช่องทางการตลาด การร่วมลงทุน ร่วมประกอบธุรกิจและอุตสาหกรรมชุมชน กับภายนอกชุมชนทั้งกับสถาบันเงินทุน ธุรกิจนอกชุมชนตลอดจนการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการและส่วนอื่นๆ

วิจิต นันทสุวรรณ (2536 : 412-413) กล่าวว่า การที่ชาวบ้านในฐานะปัจเจกในวัฒนธรรมชุมชนไม่สะสมส่วนเกินสำหรับตนเองคนเดียว จึงไม่มีใครรวยที่โดดเด่นในหมู่บ้านเมื่อความอดอยากขาดแคลนทวีความรุนแรงมากขึ้น ชาวบ้านเริ่มรวมตัวกันพัฒนากลุ่มกิจกรรมพัฒนาระบบ

การจัดการและวิธีการเพื่อรับมือกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นดังตัวอย่างที่มีให้เห็นทั่วไป เช่น กลุ่มสหบาลข้าว กลุ่มหอมข้าว ธนาคารโค-กระบือ กลุ่มสัจจะหรือกลุ่มออมทรัพย์ ร้านค้าสาธิตฯ กลุ่มเกษตรผสมผสาน กลุ่มพัฒนาอาชีพหัตถกรรม กลุ่มขายผลผลิตของตนเองเป็นต้น บางพื้นที่ปรับประยุกต์บุญประเพณีต่างๆ เข้ามาระดมปัจจัย เช่น บุญผ้าป่าข้าว หนังสือ กล้าไม้ บุญประทายเป็นเปลือก และอื่นๆ กลุ่มกิจกรรมเหล่านี้พัฒนาระบบและวิธีการของตนเองเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาให้กับชุมชน เพื่อเพิ่มปริมาณและมูลค่าของทุนโภคทรัพย์และทุนเงินตราขึ้น กลุ่มกิจกรรมที่น่าสนใจมากที่สุดในความหมายของการสร้างระบบการสะสมร่วมกันคือกลุ่มออมทรัพย์ หรือชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไป เช่น กลุ่มเครดิตยูเนียน กลุ่มสัจจะหรือกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต จากการศึกษาของมูลนิธิหมู่บ้านได้พบข้อสรุปสำคัญ ของกระบวนการเกิดและการพัฒนาตนเองขึ้นเป็นสถาบันใหม่ทางสังคมอันเป็นที่พึงของชาวบ้าน

ประเวศ วะสี (2538 :2) กล่าวไว้ว่าการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมต้องคำนึงถึงคนควบคู่กันไป ด้วย และเมื่อนึกถึงคนก็ต้องนึกถึงอาชีพหรือเศรษฐกิจ มีวิธีที่เศรษฐกิจชาวบ้านจะดีขึ้นด้วยพร้อม ๆ กับครอบครัวเข้าแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง และสิ่งแวดล้อมยั่งยืน เช่น วนเกษตรเชื่อมต่อการแปรรูปอาหาร หัตถกรรม และธุรกิจชุมชน มีตัวอย่างที่ทำให้เห็นว่าเป็นไปได้ที่ฐานะของเกษตรกรทั้งหมดจะดีขึ้นพร้อมๆ กับความเป็นปากปลับคืนมาทั้งประเทศ

กลุ่มพรรณไม้ (2538 : 91) สรุปว่าการทำธุรกิจชุมชนหรือธุรกิจทางเลือก ถือเป็นภารกิจซึ่งมีกิจกรรมทั้งที่เบี่ยงการผลิตและการบริการที่เกื้อกูลและเหมาะสมต่อวิถีชีวิตสังคมเศรษฐกิจ และระบบนิเวศของชุมชนที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นและดำเนินการโดยองค์กรชุมชน ให้สมาชิกทุกคนได้มีส่วนร่วมทั้งในการกำหนดทิศทาง การดำเนินกิจกรรม และการร่วมปฏิบัติงานในหน้าที่ที่ต่างกันไปตามความสามารถและทักษะของแต่ละคนซึ่งจะทำให้กิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินการโดยองค์กรธุรกิจชุมชน มีความสอดคล้องกับความต้องการของคนส่วนใหญ่ในชุมชนซึ่งเป็นสมาชิก โดยอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง โดยอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง คือมีความเหมาะสมและสอดคล้องต่อวิถีชีวิต ภูมิปัญญา สภาพเศรษฐกิจสังคมและระบบนิเวศของชุมชนท้องถิ่น

2.6 แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน นักวิชาการจากหลายท่านให้ความหมายหลายคำไว้แตกต่างกันจึงทำให้การตีความหมายของการมีส่วนร่วมยังไม่ถูกต้องและเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป เพื่อให้

ความหมายของการมีส่วนร่วมที่ได้มีผู้ให้ความหมาย แตกต่างกันได้ ซึ่งแต่เดิมรัฐมักมองในแง่ของการเน้นการมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำงานและร่วมบำรุงรักษา มากกว่าร่วมสหพด้านวัตถุและเงิน ซึ่งอาจมีความจำเป็นอยู่ การมีส่วนร่วมควรที่จะเกี่ยวข้องกับเรื่อง

- 1.) ร่วมศึกษาปัญหา สาเหตุปัญหาและความต้องการของชุมชน
- 2.) ร่วมคิดสร้างรูปแบบการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาและตรงความต้องการของชุมชน
- 3.) ร่วมกำหนดทิศทาง แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม
- 4.) ร่วมตัดสินใจในเรื่องต่างๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด
- 5.) ร่วมบริหารงานพัฒนาทั้งสติปัญญา แรงงาน และทุนตามขีดความสามารถรวมทั้งติดตาม ประเมินผลและแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น ได้มีผู้ให้ความหมายแตกต่างกัน ดังนี้

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526) ได้กล่าวถึงกรมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็นแนวคิดทางยุทธศาสตร์ที่จะทำให้ประชาชนเกิดความศรัทธาในตัวเอง ความเชื่อมั่นในตัวเอง จากการได้ร่วมกันคิดริเริ่ม ตัดสินใจปฏิบัติการร่วมกัน รับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบถึงตัวประชาชนเอง ทั้งสร้างความรู้สึกรับเป็นเจ้าของในการดำเนินงาน ซึ่งจะนำไปสู่ความสามารถและประสิทธิภาพการปกครองตนเองในระบอบประชาธิปไตย

ไพรัตน์ เตชรินทร์ (2527) ได้แบ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น 8 ลักษณะ ดังนี้

- 1.) ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้าปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนรวมตลอดจนถึงความต้องการของชุมชน
- 2.) ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่มีประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
- 3.) ร่วมวางนโยบาย หรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อขจัดและแก้ไขปัญหาความต้องการของชุมชน
- 4.) ร่วมตัดสินใจการให้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
- 5.) ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง
- 6.) ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมาย

7.) ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการ และกิจกรรมที่ได้ทำไว้โดยเอกชน และรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

ปรัชญา เวสารัชชี (2528) ได้ขยายความถึง ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจผิดแผกแตกต่างกันไป ตามสภาพเศรษฐกิจของประเทศ นโยบายและโครงสร้างการบริหาร รวมทั้งลักษณะเศรษฐกิจสังคม ของประชากร การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการ แต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดกระบวนการพัฒนาเพื่อมุ่งเอื้อประโยชน์ต่อประชาชน ซึ่งได้แก่

ก. การมีส่วนร่วมของประชาชน ครอบคลุมการสร้างโอกาส ที่เอื้อให้สมาชิกทุกคน ของชุมชนและสังคม ได้ร่วมกิจกรรมอันจะนำไปสู่ความมีอิทธิพล ต่อกระบวนการพัฒนาและเอื้อ ให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

ข. การมีส่วนร่วมสะท้อนการเข้าเกี่ยวข้องโดยสมัครใจและเป็นประชาธิปไตย ในกรณีต่อไปนี้

- 1.) การเอื้อให้เกิดความพยายามพัฒนา
- 2.) การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียม
- 3.) การตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมาย กำหนดนโยบาย การวางแผนและการดำเนินการ
การโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ค. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจ ไม่ว่าจะระดับท้องถิ่น ภูมิภาคและระดับชาติ จะช่วยก่อให้เกิดความเชื่อมโยงสิ่งที่ประชาชนลงทุนลงแรงกับผลประโยชน์ที่ได้รับ

ง. ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจผิดแผกแตกต่างกันไป ตามสภาพเศรษฐกิจของประเทศ นโยบาย และโครงสร้างการบริหาร รวมทั้งลักษณะเศรษฐกิจสังคม ของประชากร การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการ แต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดกระบวนการพัฒนาเพื่อมุ่งเอื้อประโยชน์ต่อประชาชน

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (อ้างถึงในทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, 2527) ได้ศึกษาเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมว่าจะต้องประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ อย่างน้อย 3 ประการคือ

- 1.) ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม
- 2.) ประชาชนสามารถที่จะมีส่วนร่วม
- 3.) ประชาชนจะต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม

และยังกล่าวถึงความสำเร็จของการมีส่วนร่วมว่าขึ้นอยู่กับเงื่อนไขดังต่อไปนี้

- 1.) ประชาชนจะต้องมีเวลาที่จะมีส่วนร่วมกิจกรรมและร่วมให้เหมาะสมกับสถานการณ์
- 2.) ประชาชนต้องไม่เสียเงินทอง ค่าใช้จ่ายในการมีส่วนร่วมมากเกินไปจนเกินกว่าผลตอบแทนที่เขาประเมินว่า จะได้รับ
- 3.) ประชาชนต้องมีความสนใจที่สัมพันธ์ความสอดคล้องกับการมีส่วนร่วมนั้น
- 4.) ประชาชนต้องสามารถสื่อสารรู้เรื่องกับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย
- 5.) ประชาชนต้องไม่รู้สึกกระทบกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่ หรือสถานภาพทางสังคมหากมีส่วนร่วม

นเร เหล่าวิชาและคณะ (2539) ได้วิจัยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนใน "โครงการสุพรรณบุรี" โดยมีพื้นฐานว่าการที่ประชาชนจะเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาต่างๆ นั้น จะต้องตั้งอยู่บนเงื่อนไข ดังต่อไปนี้ คือ

1.) ประชาชนจะต้องมีเวลาที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมกล่าวคือ การดำเนินกิจกรรมพัฒนาที่จัดทำขึ้นจะต้องเป็นเวลาที่ประชาชนว่างจากกิจกรรมงานประจำหรือการประกอบอาชีพ มิเช่นนั้นแม้ว่าต้องการจะให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมมากน้อยเพียงใดก็ตาม ก็อาจมีประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมได้น้อย เนื่องจากมีภารกิจที่ต้องกระทำในช่วงนั้นๆ

2.) โครงการพัฒนาต่าง ๆ จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ มิเช่นนั้นประชาชนก็ไม่มีโอกาสจะเข้าร่วมกิจกรรมได้

3.) ประชาชนจะต้องมีความตั้งใจ และเต็มใจที่เข้าร่วมในกิจกรรมที่จัดให้มีขึ้นในหมู่บ้าน ตำบล

โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมพัฒนาต่างๆ ประกอบขึ้นดังต่อไปนี้

1.) ร่วมรับรู้และเข้าใจในโครงการ หมายถึง ประชาชนได้รับรู้รับทราบว่ามีโครงการเข้ามาดำเนินการในหมู่บ้าน ตำบลของตน และมีความเข้าใจในเป้าหมาย ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงานของโครงการอย่างชัดเจน

2.) ร่วมให้ข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล หมายถึง ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลต่าง ๆ ตามสภาพปัญหา

3.) ร่วมวางแผนและตัดสินใจ หมายถึง ประชาชนจะเป็นผู้ที่จะกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาดัง ๆ ของหมู่บ้าน ตำบล และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกกิจกรรมที่จะจัดทำขึ้นในหมู่บ้าน ซึ่งในขั้นตอนนี้ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจจะดำเนินการผ่านทางผู้แทนชาว

บ้าน ได้แก่ คณะกรรมการสภาตำบล หรือคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการคุ้ม และคณะกรรมการกลุ่มต่าง ๆ ทั้งนี้ผู้แทนชาวบ้านควรเป็นผู้ที่มาจากการเลือกของชาวบ้าน

4.) ร่วมดำเนินการและใช้ประโยชน์ หมายถึง ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการ ในทุกขั้นตอน ได้แก่ร่วมออกแรงร่วมบริจาคเงิน ร่วมบริจาควัสดุ ร่วมบริจาคที่ดิน และร่วมใช้ประโยชน์จากผลการดำเนินงาน เป็นต้น

5.) ร่วมติดตามผลการดำเนินงาน หมายถึง การที่ประชาชนสนใจติดตามการทำกิจกรรม การดูแลสาธารณสมบัติที่สร้างขึ้น ติดตามการทำงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการสภาตำบล หรือองค์การบริหารส่วนตำบล ตลอดจนการจัดสรรงบประมาณของส่วนราชการที่จะมีโครงการในหมู่บ้าน ตำบล เป็นต้น

นรินทร์ แก้วมีศรี (2531) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา จะเห็นได้ว่ากิจกรรมการพัฒนาได้ ๆ ก็ตาม หากประชาชนไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของและลงมือดำเนินกิจกรรมด้วยตนเองแล้วกิจกรรมนั้นก็อาจจะสำเร็จและดำรงอยู่ได้ แต่ถ้าหากว่าประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการอย่างถ่องแท้จะสามารถมองเห็นผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อตัวเอง ครอบครัว และชุมชน ทั้งยังได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างเพียงพอ จนเกิดความตระหนักในปัญหาของตนเองและค้นหาทางแก้ไขเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจนเกิดการตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมอย่างแท้จริง

ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 2 ลักษณะ คือ

1.) การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการทุกกระบวนการตั้งแต่ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหา การร่วมคิด และหาวิธีแก้ไขปัญหา ร่วมวางนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ร่วมปฏิบัติตามนโยบายหรือแผนงานให้บรรลุตามที่กำหนดไว้และร่วมควบคุมติดตามประเมินผล

2.) การมีส่วนร่วมไม่แท้จริง เป็นการมีส่วนร่วมเพียงบางส่วน โดยเฉพาะเข้าร่วมในการปฏิบัติตามโครงการที่ได้มีการกำหนดไว้แล้ว

และยังได้อธิบายถึงหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนว่ามีขั้นตอนในการปฏิบัติ คือ

1.) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา และร่วมในการตัดสินใจ การมี

ส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ นับว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะถ้าหากว่าบุคคลในชุมชนยังไม่สามารถเข้าใจปัญหาและสาเหตุของปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้วยตัวของเขาเองแล้ว การจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ ก็ไม่อาจเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อบุคคลในชุมชนนั้นได้ เพราะบุคคลในชุมชนนั้นจะขาดความเข้าใจและมองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมนั้น สิ่งหนึ่งที่ผู้ให้ความรู้จะต้องยอมรับ คือ บุคคลในชุมชน ซึ่งเป็นผู้อยู่กับปัญหาจะเป็นผู้รู้จักปัญหาของตนเองดีที่สุด แต่เขามองปัญหานั้นได้ไม่ชัดเจน หรือเข้าไม่ถึงแก่นแท้ของปัญหา ต่อมาเมื่อมีบุคคลมาช่วยชี้แนะ เขาก็จะมองเห็นสาเหตุของปัญหาของตนเองเด่นชัดขึ้น ดังนั้น บุคคลในชุมชนจึงต้องเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อเรียนรู้ปัญหา และวิเคราะห์ปัญหาด้วยตนเอง ทั้งการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม เพื่อจะนำไปสู่แนวทางแก้ปัญหานั้นๆ ต่อไป

2.) การมีส่วนร่วมในการวางแผน และดำเนินกิจกรรม เมื่อบุคคลในชุมชนได้เรียนรู้ปัญหาของตนเองแล้ว ขั้นตอนต่อไปของการมีส่วนร่วมคือ จะต้องให้บุคคลได้เรียนรู้ในเรื่องของการวางแผนและดำเนินกิจกรรม การแสวงหาแหล่งทรัพยากรหรือความช่วยเหลือ เพื่อที่จะมาสนับสนุนกิจกรรมให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ นอกจากนี้ บุคคลยังต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดทางเลือกในการแก้ไขปัญหาด้วยกัน การแก้ปัญหาก็อาจจะทำได้หลายวิธีแต่จะมีวิธีที่ดีที่สุดในเรื่องดังกล่าว ผู้ที่ให้ความรู้ซึ่งอยู่ในฐานะที่มีประสบการณ์มากกว่าจะต้องเป็นผู้คอยให้คำแนะนำจนกระทั่งบุคคลเหล่านั้นสามารถตัดสินใจได้ว่า จะเลือกใช้วิธีใดในการแก้ปัญหาที่ตนเองและชุมชนกำลังเผชิญอยู่

3.) กรณีมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมในเรื่องดังกล่าวจะสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับบุคคลและชุมชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นการปฏิบัติงานด้วยตนเองอาจจะทำให้บุคคลและชุมชนได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิดเมื่อเห็นประโยชน์ก็จะสามารถดำเนินกิจกรรมนั้นด้วยตัวเองพร้อมทั้งร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจการนั้นๆ ด้วย

4.) การมีส่วนร่วมและการติดตามประเมินผล การประเมินผลด้วยตนเองจะทำให้บุคคลและชุมชนมีความตระหนักว่า กิจกรรมที่ตนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการมาทั้งหมดนั้นดีหรือไม่ดีเพียงไร และควรพิจารณาว่าจะเน้นการต่อไปอย่างไร ทำให้บุคคลได้เรียนรู้และประโยชน์ของการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และจะส่งผลถึงการดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไป ให้ประสบผลสำเร็จและเป็นไปตามเป้าหมายที่ได้วางไว้มากขึ้น

อดิน ระพีพัฒน์ (2527) ได้อธิบาย “การมีส่วนร่วม” คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนได้พัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการควบคุม การใช้และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิต ทางเศรษฐกิจและสังคม โดยการพัฒนาความรู้และภูมิปัญญาซึ่งสามารถแสดงออกมาในรูปการตัดสินใจในการดำรงชีวิตของตนเอง ได้แบ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น 4 ลักษณะ คือ

- 1.) ร่วมกันค้นหาสาเหตุของปัญหาและแนวทางการแก้ไข
- 2.) ร่วมกันในการตัดสินใจ และเลือกแนวทางเพื่อวางแผนแก้ไขต่อไป
- 3.) ร่วมกันในการปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผนงานโครงการ
- 4.) ร่วมกันในการประเมินผลงานและกิจกรรมพัฒนา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตุลวีตร พานิชเจริญ (2536) ได้ศึกษา การกล่อมเกลாதองสังคมในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ บ้านแม่หาร ตำบลบ้านกาด อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลการศึกษาสรุปว่า ชุมชนกะเหรี่ยงใช้ระบบการผลิตแบบยังชีพ มีแนวความคิด ความเชื่อการจัดพิธีกรรมต่างๆ สัมพันธ์กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าไม้ สามารถแยกออกได้ 4 ระดับ คือ ระดับจิตวิญญาณ ระดับชุมชน ระดับเครือข่ายและระดับครัวเรือน ความเชื่อเหล่านี้ได้ถูกปลูกฝังจากบรรพบุรุษโดยการบอกเล่า ปฏิบัติเป็นตัวอย่าง อบรม สั่งสอน การเข้าร่วม ในกิจกรรมการผลิต และพิธีกรรมต่างๆ เมื่อระบบการศึกษาแผนใหม่ ศาสนาพุทธและคริสต์เข้ามาได้ขัดขวางความเชื่อเก่าเช่นการนับถือผี ซึ่งเป็นสิ่งควบคุมพฤติกรรมของสังคมกะเหรี่ยง อิทธิพลของศาสนาการศึกษา ระบบการผลิตเพื่อขาย ทำให้วัฒนธรรมเดิมของสังคมกะเหรี่ยง แบบไปบ้าง แต่รักษาไว้ได้เพราะกระบวนการกล่อมเกลาทองสังคมซึ่งประกอบด้วย การสอนกันโดยตรง พิธีกรรมและการปฏิสัมพันธ์ในชุมชน ยังคงมีความเข้มแข็ง

ชูเกียรติ ลีสุวรรณ (2531) ได้ทำการวิจัยเพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจในระดับตำบลในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในจังหวัดลำปาง โดยมุ่งเน้นประเด็นการให้ความรู้ความเข้าใจกับประชาชน โดยเน้นบทบาทและการมีส่วนร่วมของประชาชนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ประชาชนมีพื้นฐานความรู้เรื่องทรัพยากรค่อนข้างดี ปัจจุบันประชาชนเริ่มตระหนักในปัญหาเรื่อง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในท้องถิ่น ประชาชนมีความพร้อมในการมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหา และสามารถกระตุ้นเหตุของปัญหาเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ

และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น รวมทั้งพบว่าประชาชนเรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากสื่อวิทยุโทรทัศน์และหอกระจายข่าวมากกว่าอย่างอื่น

มนัส รวดเร็ว (2541) ได้ศึกษา การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยยอด จังหวัดน่าน ผลการศึกษาสรุปว่า ชุมชนชาวไทยลื้อ และชาวเย้า ในพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยยอดมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ในอดีตมีการพึ่งพิงทรัพยากรจากป่ามากกว่าปัจจุบัน เนื่องจากเป็นสังคมปิด หรือสังคมบ้านป่า มีการดำรงชีพเป็นลักษณะเรียบง่าย พึ่งพาตนเองสูง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือน เหลือก็แจกจ่ายให้แก่เพื่อนบ้าน และชุมชนใกล้เคียง ผลผลิตเพื่อการผลิตที่สำคัญ คือ ข้าว มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้โดยอิสระ แต่อยู่ภายใต้จารีตประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับชาวเย้า เพราะเป็นชุมชนดั้งเดิม จึงมีจิตสำนึกเห็นถึงคุณค่าของป่าและความจำเป็นในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

ลำแพน จอมเมือง (2540) ได้ศึกษา บทบาทธุรกิจชุมชนที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน ตำบลศิลาแลง อำเภอปัว จังหวัดน่าน ผลการศึกษาสรุปว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในการจัดการป่าชุมชนคือ เศรษฐกิจของชุมชน เมื่อเศรษฐกิจของชุมชนมั่นคงส่งผลให้ชุมชนมีศักยภาพในการแก้ปัญหาของชุมชนได้ โดยมีธุรกิจชุมชนเป็นปัจจัยที่พัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน การที่ชุมชนมีองค์กรที่สามารถดำเนินธุรกิจและสามารถสร้างผลประโยชน์ให้แก่คนในชุมชนได้ในระยะยาวและยั่งยืน ทำให้คนในชุมชนสามารถดำเนินชีวิตในชุมชนได้อย่างเป็นปกติสุข และสืบทอดวัฒนธรรมชุมชนอันเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมที่เหมาะสมกับคนในท้องถิ่นไปพร้อม ๆ กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นไปด้วย

สมหวัง เรื่องนิติศัย (2542) ได้ศึกษาเงื่อนไขในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาวบ้านตำบลต้าผามอก อำเภอคลอง จ.แพร่ ผลการศึกษาสรุปว่า ชุมชนนี้ เป็นชุมชนที่ล้อมรอบด้วยป่าสงวนแห่งชาติ สวนป่าและอุทยานแห่งชาติ ชาวบ้านสวนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมและมีฐานะยากจน ที่ดินทำกินมีจำกัด ในอดีตป่าไม้มีความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านมีวิถีชีวิตพึ่งพิงและรักษาป่ามาตลอด เมื่อรัฐเปิดให้สัมปทานทำไม้ รวมทั้งการทำไม้เถื่อนของนายทุนทำให้ป่าไม้ลดลง รัฐจึงกำหนดให้มีการปลูกสร้างสวนป่าและเตรียมการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ มีผลทำให้ที่ดินทำกินของชาวบ้านลดลงเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐและชุมชน อย่างไรก็ตามชาวบ้านสวน

กินของชาวบ้านลดลงเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐและชุมชน อย่างไรก็ตามชาวบ้านส่วนใหญ่มีการรับรู้ถึงปัญหาและความตระหนักถึงความสำคัญของป่าไม้ รวมทั้งผลกระทบต่าง ๆ ในการที่ป่าไม้ถูกทำลาย ชาวบ้านมีความต้องการด้านการใช้ประโยชน์จากป่า ในรูปแบบป่าชุมชน การบำรุงรักษาป่าในสวนป่า สำหรับเงื่อนไขในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้มี 3 ประการ คือ ประการแรก เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยการกระจายอำนาจสู่ชุมชน หรือองค์กรท้องถิ่น ประการที่สอง รัฐต้องยอมรับสิทธิชุมชนในการเข้ามาจัดการป่าเพื่อการอยู่ร่วมกันของคนกับป่า ประการสุดท้าย รัฐต้องสร้างแรงจูงใจในการเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า ทั้งในรูปแบบประมาณและการพัฒนาชุมชน

สรุปเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้ทำให้ทราบถึง แนวคิด เรื่อง การจัดการป่าชุมชน ความเชื่อระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ การอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ธุรกิจชุมชน และการมีส่วนร่วมของประชาชน

ทำให้ได้แนวคิด เพื่อนำไปใช้ในกระบวนการผลิตเกลือ กับ การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งมีปริมาณความต้องการในการผลิตเกลือมากขึ้น แต่เป็นใช้ทรัพยากรป่าไม้ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ซึ่งมาจากความเชื่อระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน รวมถึงการมีส่วนร่วมในการวางแผน และดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เพื่อที่จะสามารถผลิตเกลือต่อไปได้ในอนาคต

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่า ในการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมนั้น การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นมีความสำคัญต่อ การเริ่มต้นค้นปัญหา และหาสาเหตุของปัญหา และร่วมกันตัดสินใจ รวมถึงการมีส่วนร่วมในการวางแผน และดำเนินกิจกรรมต่างๆ ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการป้องกันการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ และในส่วนของความเชื่อระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ปกป้องและรักษาทรัพยากรต่างๆ โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ไม่ให้เกิดความเสื่อมโทรมตามมาได้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาถึง ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการผลิตเกลือกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ กรณีศึกษา อำเภอปอเกลือ จังหวัดน่าน ซึ่งชาวบ้านได้มีการใช้ทรัพยากรป่าไม้และน้ำเกลือร่วมกัน โดยมีการตั้งกฎกติกาาร่วมกัน เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรในท้องถิ่น

ของตน การศึกษาคั้งนี้ ผู้ศึกษาได้อาศัยแนวคิดหลัก 3 แนวคิด คือ การอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติต่อปริมาณการผลิตเกลือในแต่ละครั้งกับการใช้ไม้พิน โดยไม่เป็นการทำลายทรัพยากรป่าไม้ นอกจากนี้ ผู้ศึกษาได้อาศัยแนวคิด เรื่อง ความเชื่อระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม อธิบายถึง ปัญหา อุปสรรค และแนวโน้มการผลิตเกลือกับการใช้ทรัพยากรป่าไม้ โดยเป็นการใช้ทรัพยากรป่าไม้ให้เพียงพอกับความต้องการผลิตเกลือที่เพิ่มมากขึ้น ขณะเดียวกันผู้ศึกษา มองว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรในการผลิตเกลือไปสู่ความยั่งยืน ดังนั้น องค์กร และชุมชนจำเป็นที่ต้องเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ความคิดเห็น หรือปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการดำเนินกิจกรรม ในการใช้ทรัพยากรป่าไม้ และขยายเครือข่ายความร่วมมือซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นผลทำให้องค์กร และชุมชนพัฒนาศักยภาพของตนต่อสภาพปัญหาในปัจจุบัน และสามารถแก้ไขให้ไปสู่แนวทางที่ยั่งยืนได้ ทั้งนี้ ผู้ศึกษาได้นำเสนอกรอบแนวคิดในการวิจัย ตามแผนผังต่อไปนี้

**กรอบแนวความคิดในการศึกษา บ้านบ่อหลวง ตำบลบ่อเกลือใต้
อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน**

